

Libris.RO

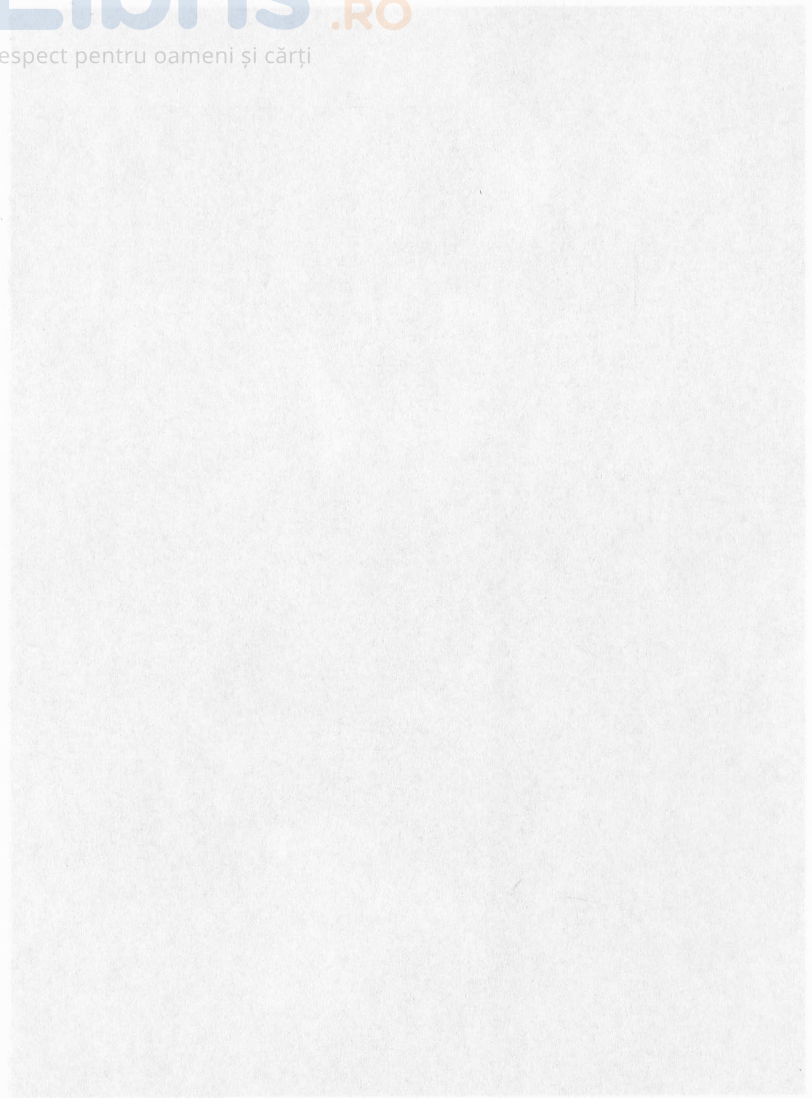
Respect pentru oameni și cărți

Hermann Keyserling

**MEDITAȚII
SUD-AMERICANE**

Traducere de
Corneliu Sterian

 Sens EDITURA

Prof. Dr. Ioan Petruț

Notă asupra ediției

Cuprins

Notă asupra ediției 9

I. Continentul Celei de a Treia Zile a Creațiunii 11

II. Frica Primordială 37

III. Război 57

IV. Sânge 77

V. Destin 107

VI. Moarte 129

VII. *Gana* 143

VIII. *Delicadeza* 185

IX. Ordinea Emoțională 215

X. Tristețea Creaturii 261

XI. Irupția Spiritului 295

XII. *Divina Commedia* 321

Addenda
Introducere la *Meditații Sud-Americane* 371

Notă asupra ediției

Editura SENS oferă publicului românesc cartea pe care, după apariția ei, Hermann Keyserling n-a încetat niciodată s-o considere scrierea sa fundamentală și care a marcat o cotitură majoră în gândirea sa.

Născută, ca și *Jurnalul de Călătorie al unui Filosof*, din întâlnirea decisivă cu un anumit continent (mai precis în urma călătoriei de mai multe luni întreprinsă în 1929, la invitația scriitoarei argentinienne Victoria Ocampo, prin țările Americii de Sud), *Meditațiile Sud-Americane* se deosebesc de cel dintâi prin abandonarea atitudinii pur contemplative, distanțate și programatic axate pe „înțelegere”, înlocuită acum prin polarizarea cu natura primordială și cu viziunile lăuntrice inspirate de ea, polarizare tradusă, după propria-i mărturisire, printr-un sentiment de fuziune și apartenență în plan sufletesc, cum peisajul propriei sale patrii estoniene nu i-l inspirase nicidecum.

Dacă în această nouă abordare Spiritul nu este nicăieri renegat sau pus între paranteze, complexitatea ființei umane – imposibil de cuprins în niciun fel de monism, nici măcar într-unul spiritualist, așa cum își imaginase înaintea acestei experiențe de reînnoire și palingeneză – este reconstituită în toate ipostazele ei *ne-spirituale*, pentru a-i demonstra multistratificarea esențială și caracterul contradictoriu al proceselor și regiunilor psihice definite și rând pe rând tratate aici sub denumirile de Frică Primordială, *Gana*, *Delicadeza*, și Ordine Emoțională, noțiuni care vor sta la baza vocabularului și viziunii dezvoltate ulterior în *De la Suferință la Împlinire* și în *Cartea Originii*. Toate culminând cu ideea finală a unei „Irupții a Spiritului” în Natura din care el nu făcuse parte până atunci, o catastrofă de ordin cosmic sau filogenetic, probabil sortită să se repete – sau nu – în planul ontogenezei fiecărui individ în parte.

Prezenta ediție se încheie cu o *Addenda*, conținând „Introducere la *Meditații Sud-Americane*”, pe care, cu puțin înainte de apariția

lor, Keyserling a oferit-o membrilor Societății pentru Filosofie Liberă conduse de el, în caietul 20 al revistei *Weg zur Vollendung*. (Ediția originală nefiind însoțită de nicio prefață.) Volumul mai conține note explicative ale traducătorului și ale îngrijitorului colecției, care apar însoțite de sigla (CS), respectiv (MM).

Mihnea Moroianu

MEDITAȚIA ÎN TÂI

CONTINENTUL CELEI DE A TREIA ZILE A CREAȚIUNII

Cu cât trec zilele și anii de la șederea mea în America de Sud, cu atât mai clar îmi apare ce a însemnat pentru mine acel continent. Cel dintâi om care și-a fixat impresiile vieții a fost o ființă fără conștiință morală, poate chiar un trădător: îi lipsea conștiința legii creșterii în metamorfoză, care pretinde o neîncetată uitare, și își trăda Eul viu unor lucruri exterioare și neînsuflețite care n-ar fi existat nicicând fără reaua-i voință. Căci „faptele” nu sunt nimic în sine; ele sunt produse artificiale ale unei abstracții arbitrare. În fond, nu există decât situații globale indisolubile, între ale căror constante se găsește ceea ce poate constata toată lumea mai mult sau mai puțin, într-o măsură mai mult sau mai puțin egală, dacă se supune unor condiții aproximativ egale. Firește, accentul se poate pune pe aceste constante. Dar atunci lumea se restrânge. Se șterge ceea ce deosebește tabloul de paletă, dispăre experiența trăită, Sensul se volatilizează, iar caracterul de unicitate se pierde. Niciun brazilian nu a răspuns unor insistențe lipsite de tact cu atâta posomoreală ca Universul. Cine îl abordează cu determinări și statistici îl vede transformat într-un depozit de vechituri. Dimpotrivă, el se adaptează fericit ca o femeie la farmecul poetic al oricărui îndrăgostit autentic. Și de fapt, în ambele cazuri este vorba despre o veritabilă metamorfoză. De aceea, oricine a adus pe lume o lume într-adevăr personală, a avut nu numai pentru el însuși dreptate: dacă era chemat să fie un îndrăgostit, dacă își înțelegea deci obiectul iubirii în profunzimea sa, atunci și Universul a pretins întotdeauna, cu o parțialitate, și ea feminină, ca toți să-l vadă cu aceiași ochi. Până când s-a ivit un altul mai bun.

Acesta este sensul metamorfozei Zeilor. Cosmogonia primitivă a pus în sarcina unui Prim Autor întreaga responsabilitate a celor întâmplate, iar ceea ce a ieșit apoi din cadrul planului original a realizat ca fiind un păcat. În mod logic, în cazul Zeului cel mai obstinat din Istorie, omul a rămas înaintea tronului acestuia un veșnic vinovat. În realitate, lucrurile au stat și stau aici exact ca în cazul horei în care s-au prins Soarele și Pământul: nu este posibil să se determine în mod definitiv care din cele două corpuri cerești se rotește în jurul celuilalt. Creator și Creație reprezintă o indisolubilă situație globală care se transformă sau se poate transforma în orice moment în toate dimensiunile sale. Admițând chiar că totul s-a petrecut la început așa cum rezultă aceasta din registrele contabile ale Lucrării celor șapte Zile: îndată ce alții decât Primul Autor au avut o inspirație personală, totul s-a schimbat. Deja mica intrigă între Șarpe și Femeie a zdruncinat bazele planului inițial. A trebuit atunci să fie părăsit Paradisul, care ar fi trebuit totuși să rămână definitiv; s-a petrecut acest lucru, extrem de tulburător din punctul de vedere al Ordinii Primordiale, anume că izgoniților li s-a poruncit să presteze o muncă personală, ceea ce deschidea calea tuturor inițiativelor posibile; curând a apărut Cain, o figură complet opusă planului inițial, și așa mai departe, sfidându-i atât de tare pe cei care țineau la prejudecata lui „o dată pentru totdeauna”, încât astăzi doar credința oarbă mai menține polii Creator - Creație în constelația lor primordială. Credința oarbă ca „religie”, în sensul de afirmație a legăturii lui Unu cu Tot, este însă ultima expresie imaginabilă a deznădejdiei. Ea înseamnă că legătura vie a încetat să mai existe. Căci aceasta constă în mod absolut și exclusiv în aderența organică la Creație, așa cum este ea în realitate, adică la ceva în perpetuă transformare. Cert, menținerea acestei relații presupune Credința ca ultimă instanță subiectivă – nu însă credință în sensul obedienței față de ceea ce este fixat o dată pentru totdeauna, ci în acela al unui transfer al elementului propriu către Celălalt. Credința veritabilă e autoafirmare a fanteziei.

Există tot atâtea lumi posibile câte poate concepe imaginația. Au existat tot atâtea lumi reale câte imaginații s-au putut impune. De aici, ajungem fără multă vorbă la unicul mod de a concepe Adevărul care să poată fi susținut din punct de vedere cosmic: acesta se confundă cu noțiunea de *corespondență* între subiect și obiect. La nivelul cel mai de jos, el coincide cu Adevărul în sensul tablei înmulțirii. Însă după cum matematicile superioare se deosebesc de cele inferioare prin nivelul tot mai ridicat de variabilitate al mărimilor între care se stabilesc relații constante, la fel și corespondența *poate* însemna că Spiritul creator transformă Lumea în conformitate cu el însuși. Astfel înțeleasă, și numai astfel, noțiunea-limită de Prim Autor are un sens și un conținut în relație cu ce s-a petrecut ulterior în mod demonstrabil. Acest concept, însă, include nu numai evoluția naturală, dar și înnoirea Creațiunii lumii de către Spirit. Aceasta și nu altceva au însemnat cuceririle lumii de către religii și filosofii. Prin faptul că ele predică o viziune diferită asupra lumii exterioare, aceasta a devenit realmente diferită. Fără prejudecată metafizică, se poate admite ca demonstrat faptul că Spiritul cooperează la formarea Lumii. În lumea noastră umană, Spiritul, care conferă Sens, care își face experiențele pentru sine și care impune Universului raporturile sale proprii, este chiar instanța supremă. Anterior oricărei științe care nu face decât să interpreteze *post factum* faptele date, religia este întotdeauna aceea care, prima, conferă Sensul. Că este așa, a dovedit-o în modul cel mai impresionant tocmai religia Materiei: ea a populat pământul cu forme care nu mai existaseră niciodată și a constrâns forțele cosmice să se angajeze pe căi încă neumblate. Dacă astăzi ea se degradează și pierde, aceasta este din cauză că nu-și înțelege propriul sens și propria origine, care este de ordin exclusiv spiritual și anume: credința în primatul Materiei. – Dar, oricum ar sta lucrurile în acest caz particular – nu voi expune aici o teodicee –, esențialul este că niciodată creația lumii nu încetează, că nu cunoaște niciodată

un sfârșit și că de calitatea Spiritului depinde rolul jucat de el în acest proces.

Spiritul este prin natura sa creator, nu interpret. Ușurința cu care el se coboară la acest din urmă rol înseamnă ceva asemănător cu fenomenul prin care tocmai nobilul, stăpânul *par définition*, se poate transforma în opusul său, valetul; căci curteanul este valetul *par excellence*. Dacă Spiritul nu mai slujește astăzi unor zei, ci așa ziselor fapte, dacă se dovedește mai laș în fața acestora decât a fost vreodată un aztec înaintea sângheroșilor săi zei, aceasta înseamnă ceva asemănător felului în care se târăsc înaintea magnaților finanțelor chiar și bărbați semeți, care au răsturnat regi. De când, însă, am depășit stadiul primei mele spiritualități contemplative, întregul meu efort nu a avut alt scop decât de a învinge această teamă. Sensul creează starea de fapt, imaginația transformă lumea, simbolurile fac istoria: viața și opera mea constituie o necurmată mărturie că este așa cum spun. Iar cu aceasta nu dau dovadă de aroganță, exercit numai un elementar drept al omului. Dacă Dumnezeu ar fi fost împotriva continuării activității sale de către om, de mult i-ar fi pus capăt.

Nici astăzi nu mă pot încă gândi la America de Sud fără să trăiesc cel mai profund sentiment de atașament. Nu este vorba despre dragoste, așa cum am cunoscut-o mai înainte, ci despre ceea ce exprimă acele străvechi fresce pictate pe stâncile Africii, care-l reprezintă pe bărbatul hoinar legat de îndepărtata sa mamă prin cordonul ombilical. Primele mele cuvinte, când am debarcat în Argentina, au fost: „Nu vin ca să predau, ci ca să învăț.” Ele au părut să-mi deschidă toate sufletele. Căci îndată am găsit o asemenea receptivitate, o asemenea deschidere, încât am dat, am putut da și a trebuit să dau ca niciodată mai înainte. Dar în timp ce se stabilea astfel o relație de la profunzime la profunzime iar acest nou câmp de forțe se putea manifesta pe deplin, mă transformam eu însumi. La suprafața conștiinței mele ieșeau acele adâncuri și abisuri proprii ce corespundeau

adâncurilor determinante ale acelei lumi. Am găsit acces la stratul celei de a Treia Zile a Creațiunii în mine însumi. Acesta este stratul în care viața, așa cum putem retrăi experiența, s-a smuls mai întâi din inerția lui *Prote Hyle*.¹ În acest strat, nu există cătuși de puțin libertate, ci numai legături necondiționate; această regiune a psihei este guvernată de perfecta corespondență cu gravitația materială. Acolo, se trăiește experiența nemijlocită a Pământului din om, nu a Spiritului din el. Și întrucât eu, nesupusul, cel care nu poate fi legat, am devenit pentru prima oară conștient de acest strat pe continentul pe care, de atunci, îl numesc Continent al celei de a Treia Zile a Creațiunii, mă simt legat de pământul său, nu de al meu.

Experiența întregii profunzimi la care fusesem atins am avut-o pentru prima oară pe platoul înalt al Boliviei. Presimțisem că aveam să trăiesc acolo o experiență limită. Într-o după-amiază, mult înainte de a fi părăsit Europa, mi-a venit în minte o frază, fără ca să-mi dau seama ce-i putuse pricinui apariția: cel mai interesant în America de Sud este *puna* – acel rău de munte care nu se întâlnește decât în limitele anumitor zone de zăcăminte miniere și care provine în mod evident de la emanațiile degajate de ele. Eram deci pregătit interior atunci când am pătruns pe teritoriul *punei*. Ceea ce, însă, s-a petrecut cu mine efectiv, a venit totuși pe neașteptate – și după câte știu, niciun alt alb nu a trăit o experiență asemănătoare, căci niciunul până atunci, în mod cert, n-a fost atins la fel de profund. A explica *puna* prin „altitudine” este la fel de nesăbuit și de irreverentios ca și a specula cu privire la mărcile de chibrituri în scopul de a dobândi o oarecare cunoaștere a Infernului. În cel mai scurt timp, echilibrul meu organic a fost distrus. Organele specifice ale echilibrului au fost primele scoase din funcție, apoi au urmat simptome de inflamație a creierului mare și a celui mic; rinichii și ficatul s-au îmbolnăvit grav, glandele salivare și-au

¹ Materia Primă (gr. πρωτή ύλη; cf. Aristotel, *Metafizica* 7. 1048a) (n. MM)

refuzat serviciile, numai inima a rezistat. Era mai mult decât o îmbolnăvire, era o reală dezagregare a organismului meu, la fel cum o rocă este descompusă chimic de acidul fluorhidric. Influențe asemănătoare, dar nemăsurat mai puternice, trebuie să fi fost acelea care, în decursul istoriei Pământului, au provocat catastrofalele metamorfoze ale faunelor. M-am simțit atunci cam cum trebuie să se fi simțit reptilele, constrânse de influențele telurice să devină mamifere sau să dispară. M-am simțit atunci o parte la fel de intimă a devenirii cosmice, cum ar trebui să se simtă embrionul, dacă ar avea conștiința de element al unui proces organic supraindividual. Am știut atunci: între altele sunt pământ pur și forță telurică pură. Nu numai ca material: acest Non-Eu este parte esențială din „mine”, așa cum mă știu din experiență. În creuzetul *punei*, constelația de elemente telurice pe care eu însumi o întrupez se lupta cu altele mai puternice. Și dacă n-aș fi părăsit la timp arena, ar fi urmat fie moartea mea, fie o mutație.

Numai mutația poate crea starea ce corespunde unei noi constelații a forțelor. Organismul este unitar și se adaptează întotdeauna integral la constelații noi. Astfel, conform astrologiei, stelele determină omul ca unitate integrală în momentul în care el se introduce ca ființă autonomă în devenirea cosmică. La fel acționează medicamentele. Dacă unele dintre ele au o eficacitate atât de redusă atunci când corpul este afectat în profunzime, aceasta ține de faptul că nu s-a găsit un centru regulator al întregului organism – în caz că există vreunul –, așa încât, la fiecare excitație a centrilor secundari, există pericolul ca un complex organic să fie vindecat pe spezele altora. Iată de ce, cu foarte rare excepții, omul moare atunci când i-a sunat ceasul; cauzele particulare sunt doar momente de declanșare. Dacă anumiți compuși chimici au în genere vreun efect, aceasta se bazează, în ultimă instanță, pe natura telurică a fizicului nostru. Deja unii hormoni, acești magicieni între substanțe, pot fi produși sintetic: în principiu, pot fi sintetizați toți, căci toți sunt forțe ale pământului (și

nicidecum pur organice), iar dacă ei par să aparțină exclusiv viului, aceasta este doar fiindcă viața îi leagă în mod specific, fie în forma unei reglări inconștiente, fie prin arta chimistului.

În vreme ce, în creuzetul *punei*, luptam pentru identitatea mea, propria mea mineralitate a ajuns la conștiința mea. Și am înțeles într-un sens nou acea nostalgie a morții care mă tot cuprinde cu forța de constrângere a ameteții. Din punctul de vedere al conștiinței terestre, moartea este eliberare. Ce luptă, ce spasm convulsiv în necesitatea de a trăi! Din lipsă de echilibru în lipsă de echilibru, o constelație de forțe care, în raport cu fiecare din elementele sale particulare, este o construcție artificială, se sustrage unei puteri nemăsurat superioare. Atunci când membrele se desfac, așa cum atât de frumos descrie moartea Homer, este vorba despre o autentică dezlegare; de unde inefabila pace răspândită pe chipul celor răposați, la timpul potrivit, de o moarte naturală. Așa încât, din perspectiva conștiinței terestre, Buddha avea deplină dreptate: sensul vieții constă în faptul că ea poate înceta. Buddha se născuse în zodia Taurului. Adânc cufundat și fixat în *Samsara* materiei, el trebuia să resimtă disoluția ca pe o eliberare.

Această putere covârșitoare a influențelor telurice l-a marcat cu amprenta ei pe omul înălțimilor andine. Are o semnificație simbolică faptul că locuințele prinților erau construite, până în epoca Tihuanacu,² în formă de morminte: acest om este de natură minerală. Desigur, în organism accentul poate fi pus în așa fel încât caracterul de mineral să fie determinant. Driesch are dreptate când rezumă premisa oricărei posibile filosofări în propoziția „am în mod conștient ceva”: dacă prima experiență este cea de a avea, iar nu cea de a fi, concluzia logică, cea conform căreia conștiința Eului și a Spiritului nu este neapărat fenomenul primar, nu poate fi combătută. Într-adevăr,

² Numele unui sit arheologic din Bolivia de Vest care conținea vestigii datând din perioada 300 î.Ch. - 300 d.Ch. (*n. MM*)

din perspectiva evoluției istorice, ea nu apare decât în ultimă instanță. Câtă vreme este vorba despre experiența proceselor organice, această stare de fapt pare familiară oricui, deși este de-a dreptul de neînțeles, căci cugetul din om este ceva spiritual; de aceea, nu este plauzibilă nicio istorie a Creațiunii, al cărei *primus movens* să nu fie Spiritul. Altfel stau lucrurile acolo unde anorganicul este determinant. În Alto-Peru am priceput pentru prima oară sensul acelor mituri potrivit cărora piticul, acest miner și fierar subteran, este o creatură mai veche în raport cu omul. Niciodată nu am văzut suflete de bronz așa cum sunt cele ale locuitorilor de pe înălțimi, nici nu mi s-a părut mai straniu și mai străin ceea ce trebuia să recunosc ca fiind omenesc. Această indolență și această îndărătnicie, această monstruoasă memorie, această insensibilitate dincolo de suprafață, această reacție la stimulii externi comparabilă cu rapidă încălzire și răcire a metalelor, această indiferență de la sine înțeleasă față de istorie, această surdă melancolie, care ființează dincolo de simpla noțiune de speranță, toate acestea sunt cu adevărat anorganice. Odată ce ni s-a revelat această relație, ea nu mai pare inexplicabilă, oricât de puțin înțeleasă ar rămâne. Toate elementele constitutive ale omului sunt corelat determinate în el; lumea înconjurătoare, care l-a format, face organic parte din el: așa încât „spiritul” metalului, „virtutea” mineralului trebuie și ele să coopereze la formarea sufletului. Mai mult chiar: orice ființă în care nu predomină Spiritul viu, nu devine oare minerală pe măsură ce vârsta o apropie de pământ? Nu de aici provine neliniștea pe care bătrânețea o inspiră oricărui tânăr? Nu numai vasele devin rigide, dar și sufletul și caracterul. Bătrânețea tipică este conservatoare, îndărătnică, materialistă, superficială din pricina impermeabilității. Iată de ce niciun mit nu-l descrie pe pitic altfel decât ca moșneag.

Aici în Bolivia și în Alto-Peru, mai este probabil vorba și despre vechimea istorică. După cum simt eu, acești indieni sunt mult mai vechi decât admit cercetările istorice. De ce trăiesc ei la

aceste înălțimi nebunești? Fără îndoială, s-au refugiat acolo atunci când, la Est și la Vest, continente sau gigantice insule s-au scufundat în ocean. Această civilizație înaltă din împrejurimile lacului Titicaca mi se pare de-a dreptul neomenească. Peisajul mai aspru decât în nordul Siberiei, emanațiile minerale paralizante, dacă nu mortale, solul dezolant de sărăcăcios. Cât de bine se înțelege aici cultul Sângelui cald și cel al Aurului ca Soare lichid, eliberat de forța gravitației! Stepele ce se întind la o altitudine de patru mii de metri, aride și cenușii, golașe și incolore, din care se ridică munți înzăpeziți încă o dată pe atât de înalți, cu aspect de nori, evocă acele timpuri când Pământul era încă „pustiu și gol”. Cu atât mai mult, cu cât ele nu sunt nelocuite – niciodată nu am avut impresia unei asemenea dezolări ca la vederea turmelor de lame și de măgari, pe care le mânau triști omuleții împopoțonați, cu o ultimă tresărire de orgoliu personal, în ponchouri roșii ca focul, femeile cu capetele acoperite de groțești jobene cenușii.

În vreme ce trăiam în această lume fantastică, sufletul meu nu se putea abține de la a zămisli mituri. Aștern aici pe hârtie, pentru amintire, viziunea cosmogonică pe care am avut-o atunci. Este puțin probabil ca ea să corespundă realității, dar nu mi se pare lipsită de sens. – Când omul din era minerală s-a târât afară din peștera sa, el s-a lăsat în grija Lamei, care exista deja înaintea lui. Lama este animalul domestic primordial. Nu omul este cel care a domesticit-o, așa cum omul a creat câinele, ci lama l-a prăsit pe om, pentru ca el să dea un sens propriei existențe. Lama întrupează voința originară de a sluji; aceasta însă este forma primară a voinței de putere. Capacitatea de a ceda este caracteristica primordială a viului, apoi urmează anticiparea dorinței și abia în ultimul rând vine dominația declarată. Și astăzi aceasta este încă cea mai puțin sigură dintre toate. Lama este totul, poate orice și nu pretinde nimic. Ea nu are nevoie nici de furaje și nici de alte îngrijiri. În schimb, însă, ea dă îmbrăcămintea, servește la transport, furnizează căldură,

iar după moartea ei, hrănește. Pentru păstorul singuratic, odinioară ea înlocuia femeia – este ceea ce semnifică în mod cert faptul că și astăzi, la anumite sărbători, este adorat organul sexual al Lamei. Până și boala venerică, dacă le dăm crezare indienilor, tot Lama este aceea care a dăruit-o oamenilor. În esența ei, însă, ea este prototipul chelăresei. Când, bolnav și cu sensibilitatea amplificată în consecință, am zărit marele animal din fruntea unei turme de lame, purtând atârnată de gât o cutie pentru încasarea banilor – turma trecea pe lângă ea, vânzându-și bălegarul oamenilor rebegiți de frig ca să aibă cu ce face focul, animalul conducător însă percepea și păstra câștigul –, m-am îngrozit: modul în care se aținea el acolo, cu o expresie de bravadă și de atotputernicie în privire, cu gâtul ridicat, cu capul înclinat înapoi, cu buzele țuguiate pentru a scuipa, a evocat în mine viziunea „primei Mame a Lumii”, cea dintâi creatură de pe pământ potrivit legendei cabyle, așa cum sta ea înaintea Domnului Dumnezeu, cu pumnii înfipți în șolduri, cerându-i să nu se amestece în treburile care o priveau exclusiv.

Aici sus, la început a fost Lama, nu Omul. Despre acea „primă Mamă a Lumii”, Frobenius relatează: într-o zi, ea era nemulțumită de slujnicele ei. Celei mai neglijente dintre ele, i-a strigat: Porcule! Așa a fost cunoscut cuvântul „porc” înainte ca Domnul Dumnezeu să fi creat acest animal. În lumea noastră, la început a fost Cuvântul. În America de Sud, carnea a fost cea dintâi materializare. Astfel, din epoca mineralului, Lama continuă să întrupeze primul principiu. Aproape pretutindeni, pe sud-americanul autohton, de orice sânge ar fi el, îl caracterizează, în comparație cu europeanul și africanul, o talie mică și îndesată, un trup greoi, cu mâini și picioare disproporționat de mici. Acela care, cu gândul la frecvența frumusețe a acestui tip uman, se va mira de această definiție, să nu uite că regina lamelor este grațioasa și neîmbлъnzita *vicuņa*, la fel de delicată ca o gazelă, și că aici este vorba doar despre prototip.

Pe înălțimile Cordilierilor cu zăcămintele lor metalice, din care și astăzi mai ies emanații ca acelea care, cândva, au metamorfozat brusc fauna și flora, am devenit conștient de propria-mi mineralitate. Dar încă de pe mare, în timp ce vasul se apropia de coastele Braziliei, sunetele fundamentale ale erei care i-a succedat celei minerale au început să răsună în mine. Aceasta s-a întâmplat în momentul când am observat diferența de esență între ultima insulă de tip african și prima insulă braziliană. Iar pretutindeni în America de Sud, acolo unde pământul nu este „pustiu și gol”, am regăsit o cardiogramă analoagă a peisajului. O verdeață straniu de palidă sau lividă, uneori de o opalescență argintie. Soarele, fie atât de cernut încât chiar și în plină vară tropicală protecția căștii este rareori necesară, fie pârjolind nu mai puțin decât în tundra siberiană în toiul verii. Spectrului sud-american îi lipsesc pesemne multe raze roșii și galbene. Pretutindeni unde nu există nici munți înalți și nici deșert, sau unde arșița estivală nu creează pentru un timp așa ceva, conținutul în apă îl depășește pe cel al tuturor celorlalte continente. Rezultatul global este că peisajul sud-american reprezintă o reîntrupare, oricât de atenuată, a echilibrului între viu și neînsuflețit caracteristic acelor zori ai timpurilor când viața a început să prevaleze conform legii sale specifice. America de Sud perpetuează aceste epoci într-un sens asemănător cu acela în care stepa Massai din Africa perpetuează perioada terțiară a Pikermi-ului grecesc, sau adâncurile oceanului fauna mezozoicului. Nu este o întâmplare că în America de Sud, către începutul erei noastre încă, indienii vânau mastodonți și țineau megaterii ca animale domestice. Distribuția forțelor naturale, așa cum se găsește ea pe acest continent, a încetat de multă vreme să existe altundeva. Vârsta genealogică a formelor ulterioare ale evoluției prezintă un caracter temporal tot atât de puțin absolut ca și relația reciprocă între Creator și Creație. Haeckel dă o interpretare greșită a succesiunii fazelor dezvoltării embrionare atunci când susține